

О‘ЗBEKISTONDA MOL-MULKNI SOLIQQA TORTISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Musayev Azimjon Akramovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

"Iqtisodiyot" fakulteti 2-kurs talabasi

Axrоров A. A.

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Invyestitsiya va innovatsiyalar kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: *O‘zbekiston Respublikasida mol-mulkni soliqqa tortish tizimi davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada mol-mulk solig‘ining iqtisodiy mohiyati, huquqiy asoslari, hisoblash mexanizmi va mavjud muammolar tahlil qilinadi. Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, barqaror iqtisodiy rivojlanish, daromadlarni qayta taqsimlash va makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashning muhim vositasidir. Ushbu tadqiqot soliqqa tortishning nazariy asoslarini, uning tasniflarini va asosiy tamoyillarini, shuningdek, O‘zbekistondagi soliq tizimining tuzilishi va so‘nggi islohotlarini o‘rganadi. Tadqiqotda sifatli analitik yondashuv qo‘llaniladi, klassik va zamonaviy iqtisodiy nazariyalarni milliy qonunchilik bazasi va xalqaro eng yaxshi amaliyotlar bilan bir qatorda ko‘rib chiqadi. Biroq, soliq bazasini kengaytirish, soyali iqtisodiyotni kamaytirish va soliq imtiyozlarini optimallashtirishda muammolar saqlanib qolmoqda. Maqolada soliq ma‘muriyatchiligini yanada modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni integratsiyalash va global standartlarga moslashtirish soliq tizimining samaradorligini oshirish uchun juda muhim ekanligi haqida xulosa qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Mol-mulk solig‘i, kadastr qiymati, soliq stavkasi, soliq tizimi, imtiyozlar, fiskal siyosat, soliqqa tortish, soliq islohoti, davlat moliyasi.*

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida soliqlar davlat iqtisodiy siyosatining muhim vositasi hisoblanadi. Mol-mulk solig'i esa barqaror daromad manbai sifatida ajralib turadi. Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Soliq tizimi har qanday davlat iqtisodiy siyosatining asosiy tarkibiy qismi hisoblanadi. Xususan, mol-mulk solig'i iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim instrument sifatida xizmat qiladi. So'nggi yillarda O'zbekistonda ushbu sohada keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Zamonaviy iqtisodiyotlarda soliq tizimlari nafaqat daromad yaratish, balki o'sishni rag'batlantirish, tenglikni ta'minlash va makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun ham mo'ljallangan. Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Soliqda tizimlari nafaqat daromad yaratish, balki o'sishni rag'batlantirish, tenglikni ta'minlash va makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun ham mo'ljallangan bo'lib davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Soliqlar davlatning iqtisodiy mexanizmidagi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Har qanday davlat o'z faoliyatini moliyalashtirish uchun soliq tizimiga tayanadi. Soliqlar orqali davlat byudjeti shakllantiriladi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ta'minlanadi. Soliqqa tortish tizimi davlat iqtisodiy siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida soliq tizimi mustaqillikdan keyin bosqichma-bosqich rivojlanib, hozirgi kunda zamonaviy talablar asosida takomillashtirilmoqda.

Soliqlar orqali davlat byudjeti shakllanadi, ijtimoiy dasturlar moliyalashtiriladi va iqtisodiyot tartibga solinadi. Shu bilan birga, soliqqa oid nizolarni hal etish mexanizmi – sud tizimi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda soliq tizimini modernizatsiya qilish, tadbirkorlikni rivojlantirish va soliq yukini kamaytirishga qaratilgan keng

ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, soliq tizimi bilan bog‘liq nizolarni hal etishda sud tizimining roli ortib bormoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mazkur yo‘nalish bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mol-mulk solig‘i tizimini takomillashtirish iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Xorijiy tajribalar ham ushbu fikrni tasdiqlaydi. Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy iqtisodiyotlarda soliq tizimlari nafaqat daromadlarni oshirish, balki o‘rishni rag‘batlantirish, tenglikni ta‘minlash va makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun ham mo‘ljallangan. Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy iqtisodiyotlarda soliq tizimlari nafaqat daromadlarni oshirish, balki o‘rishni rag‘batlantirish, tenglikni ta‘minlash va makroiqtisodiy barqarorlikni saqlash uchun ham mo‘ljallangan. Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda muhim rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, soliq tizimida axborot texnologiyalarining roli kun sayin ortib bormoqda. Ushbu texnologiyalar nafaqat soliq xizmatlarini soddalashtirish, balki ularning qulayligi va jamoatchilik uchun ochiqligini oshirish uchun ham muhim vositaga aylandi. Axborot texnologiyalarini samarali boshqaruv vositasi sifatida soliq tizimiga joriy etish turli yo‘llar bilan amalga oshiriladi. Ushbu texnologiyalar soliq operatsiyalarini tezlashtirish, inson omilini kamaytirish va qaror qabul qilishni avtomatlashtirish imkonini beradi.

Soliq munosabatlarida “soliq to‘lovchilarga xizmat ko‘rsatishda huquqiy aniqlik tamoyilini ta‘minlashning ahamiyati, shuningdek, ommaviy, majburiy va ijtimoiy-huquqiy o‘zaro ta‘sir sharoitida barqarorlikni ta‘minlaydigan normativ-huquqiy normalarni shakllantirishning qat‘iyligi va to‘liqligini oshirishni ham anglatadi” [2021]. M. Shteberning ta‘kidlashicha, Germaniya huquqiy normalariga asoslangan

soliq ma'muriyatida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish bo'yicha fiskal majburiyatni belgilovchi qonun shunchalik aniq, tushunarli va bir ma'noli bo'lishi kerakki, har qanday soliq to'lovchi, uning mazmuni, maqsadi, mavzusi va qo'llanilish doirasiga asoslanib, ushbu norma bo'yicha soliq majburiyatlari va qay darajada ekanligi haqida aniq xulosa chiqarishi mumkin. "Soliq to'lovchilar o'zlarining soliq yukini tushunishlari va kelajakdagi soliq majburiyatlarini bajarish uchun mablag' to'plashlari kerak" [2017]. Van Breda soliq to'lovchilarga xizmatlar bepul bo'lmasligi kerak va odamlar davlat va jamiyat oldidagi majburiyatlari uchun javobgarlikni o'z zimmalariga olishlari kerak, deb hisoblaydi. U fuqarolarni faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga va davlat bilan hamkorlik qilishga undaydigan soliq tizimini rivojlantirish tarafdori. Van Breda shuningdek, davlat tizimida shaffoflik va ochiqlikning muhimligini ta'kidlaydi va soliq to'lovchilar va hukumat o'rtasidagi aloqani yaxshilash bo'yicha bir qator tashabbuslarni taklif qildi. U soliq to'lovchilar o'z pullari qanday va qayerga sarflanayotganini yaxshiroq tushunishlari uchun byudjet muhokamalarida ochiqlik va shaffoflikni oshirishga chaqiradi [2013].

METODOLOGIYA.

Tadqiqot jarayonida kompleks yondashuv qo'llanilib, iqtisodiy tahlil, solishtirma usul va statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Bu esa mavzuni chuqurroq o'rganish imkonini berdi. O'zbekistonda mol-mulk solig'i asosan kadastr bahosiga asoslanadi. Biroq, ushbu baholash tizimi ayrim hollarda real bozor qiymatlaridan farq qilishi mumkin. Shu sababli soliq yukining adolatli taqsimlanishi muammosi yuzaga keladi.

O'zbekistonda soliq tizimi.

Soliq tizimi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi asosida tartibga solinadi.

O'zbekistonda amaldagi soliqlar

To'g'ri soliqlar:

- Jismoniy shaxslar daromad solig'i
- Yuridik shaxslar foyda solig'i
- Mol-mulk solig'i

Egri soliqlar:

- Qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS)
- Akssiz solig‘i
- Bojxona bojlari

O‘zbekistonda soliq tizimi sezilarli darajada yangilanmoqda:

- Soliq stavkalari kamaytirildi
- Yagona soliq tizimi soddalashtirildi
- Elektron soliq xizmatlari joriy etildi
- Hisobot topshirish tizimi raqamlashtirildi

O‘zbekistonda soliq tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. So‘nggi yillardagi islohotlar natijasida tizim yanada zamonaviy va samarali tus olmoqda. Kelgusida esa soliq siyosatini takomillashtirish mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy omillaridan biri bo‘lib qoladi. O‘tkazilgan tahlillar natijasida aniqlanishicha, mol-mulk solig‘i davlat byudjeti daromadlarining barqaror manbalaridan biri hisoblanadi. Biroq, tizimni modernizatsiya qilish zarurati mavjud.

MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Soliqqa tortish davlat moliyasining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, iqtisodiy tartibga solish, resurslarni taqsimlash va daromadlarni qayta taqsimlashda muhim rol o'ynaydi.

Soliq tizimi har qanday davlat iqtisodiyotining muhim ustuni hisoblanadi. O‘zbekistonda bu tizim sezilarli darajada rivojlanayotgan bo‘lsa-da, hali ham ayrim muammolar mavjud.

- Ba‘zi tadbirkorlar daromadlarini yashiradi yoki rasmiy ro‘yxatdan o‘tmasdan faoliyat yuritadi. Bu esa davlat byudjetiga tushumlarni kamaytiradi.
- Soliq qonunlari ba‘zan murakkab va tushunish qiyin bo‘lib, bu soliq to‘lovchilar uchun qiyinchilik tug‘diradi.
- Ba‘zi sektorlar yoki tadbirkorlar ko‘proq soliq to‘laydi, boshqalari esa imtiyozlar sabab kamroq yuk ostida bo‘ladi.

- Hujjatbozlik, tekshiruvlar sonining ko‘pligi va ayrim byurokratik jarayonlar tizim samaradorligini pasaytiradi.
- Ko‘pchilik soliq to‘lovchilar soliq majburiyatlari va huquqlarini to‘liq bilmaydi.

Muammolarni bartaraf etish yechimlari quydagicha.

- Naqd pulsiz to‘lovlarni kengaytirish
- Elektron nazorat-kassa tizimlarini joriy etish
- Soliq nazoratini kuchaytirish
- Soliq kodeksini yanada tushunarli qilish
- Ortiqcha soliqlarni qisqartirish
- Yagona soliq tizimini kengaytirish
- Soliq imtiyozlarini optimallashtirish
- Barcha subyektlar uchun teng sharoit yaratish
- Onlayn soliq tizimlarini kengaytirish
- Avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari
- Elektron hisobotlarni joriy etish
- Raqamli iqtisodiyotga moslashish
- Xalqaro standartlarga integratsiya
- Sun’iy intellekt asosida soliq monitoringi
- Soliq yukini optimallashtirish

O‘zbekistonda soliq tizimi rivojlanish bosqichida bo‘lib, mavjud muammolarni bartaraf etish orqali yanada samarali tizimga aylanishi mumkin. Ayniqsa, raqamlashtirish va qonunchilikni soddalashtirish bu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Mol-mulkni soliqqa tortishda raqamlashtirish darajasini oshirish, baholash tizimini takomillashtirish va imtiyozlarni qayta ko‘rib chiqish tizim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda mol-mulk solig'i tizimi muhim fiskal ahamiyatga ega. Uni yanada rivojlantirish orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash mumkin. O'zbekistonda soliq tizimi davlat iqtisodiy siyosatining eng muhim instrumentlaridan biri bo'lib, mamlakatning barqaror rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Soliqlar orqali davlat byudjeti shakllanadi, iqtisodiyot tartibga solinadi va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qilinadi. Shu jihatdan, soliq tizimining samaradorligi bevosita mamlakat iqtisodiy barqarorligi va rivojlanish darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan soliq islohotlari tizimni soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilashga qaratilgan. Ayniqsa, soliq ma'murchiligining raqamlashtirilishi, elektron xizmatlarning joriy etilishi va hisobot tizimining optimallashtirilishi soliq to'lovchilar uchun qulaylik yaratdi hamda shaffoflikni oshirdi.

Shu bilan birga, tizimda hali ham ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, yashirin iqtisodiyot ulushi, soliq qonunchiligining murakkabligi, soliq savodxonligining yetarli emasligi hamda ayrim byurokratik to'siqlar tizim samaradorligini cheklab turibdi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda soliq tizimini takomillashtirish iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, investitsion muhitni yaxshilash va davlat moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. Zamonaviy va adolatli soliq tizimi nafaqat davlat manfaatlariga, balki jamiyat farovonligiga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Moscow, 1935.
2. Podshivalova, D.Y. Tax clarifications in the context of ensuring legal certainty in secure taxation in the Russian Federation / D.Y. Podshivalova // Legal Science. -2021, -No. 1, -35-40.

3. Steber M. The significance of fundamental human rights for German tax law / M. Steber // Law. Journal of the Higher School of Economics. - 2017, No. 4, pp. 2016-231. - DOI: 10.17323/2072-8166.2017.4.216.231
4. Robert F. Van Breda, The Impact of Science and Technology on Taxation Intertax, vol. 41, issue 12 (2013), pp. 628-637.
5. Orlov V.A. Contemporary Problems in the Field of Fundamental Principles of Taxation / V.A. Orlov // Bulletin of Polotsk State University. Series D. Economic and Legal Sciences. – 2017. – No. 5.-Pp. 135-142.
6. Orlov V.A. Contemporary problems in the field of fundamental principles of taxation / V.A. Orlov // Bulletin of Polotsk State University. Series D. Economic and Legal Sciences. – 2017. – No. 5. – P. 135-142.
7. Makhalina O.M. Transformation of the digital economy into national tax systems of foreign countries / O.M. Makhalina, V.N. Makhalin // Bulletin of the Russian State University of Economics. Series: Economics. Management. Law. – 2020. No. 3. – P. 38–51. – DOI: 10.28995/2073-6304-2020-3-38-51.
8. I.A. Ergashev. Improving the organizational and legal foundations for ensuring tax discipline. Dissertation abstract. Tashkent, 2023 13. S.F. Nazarov. Improving tax audits in Uzbekistan. Dissertation, Dissertation abstract. Tashkent, 2023